

Artikel

Beziëld en beladen - De roof van Nkolomonyi's krachtbeeld

Beziëld door rituele kracht en beladen met een koloniale geschiedenis: het krachtbeeld van Nkolomonyi draagt meerdere werkelijkheden in zich. Nieuw onderzoek brengt die verborgen verhalen, tussen magie en geweld, opnieuw aan het licht. Ook kunstenaars kunnen nieuwe lagen toevoegen, zoals Maarten Vanden Eynde bewijst met *Hoaxing Histories*.

“Staande houten tweeslachtige mensenfiguur. Gelaat bedekt met koperplaten. Op het hoofd een kapsel uit ijzeren pinnen alsook een met voden omklede hoorn. Snoeren met glaskralen om de hals. Holte in de buik, opgevuld met magische stof. Buik omkleed met slangenvel. Aan de armen zijn 2 kleine figuren (1 mannelijk, 1 vrouwelijk) gebonden, die eveneens magische stof bevatten. Rond de benen stukken raffiaweefsel en dierenvelen. Heeft toebehoord

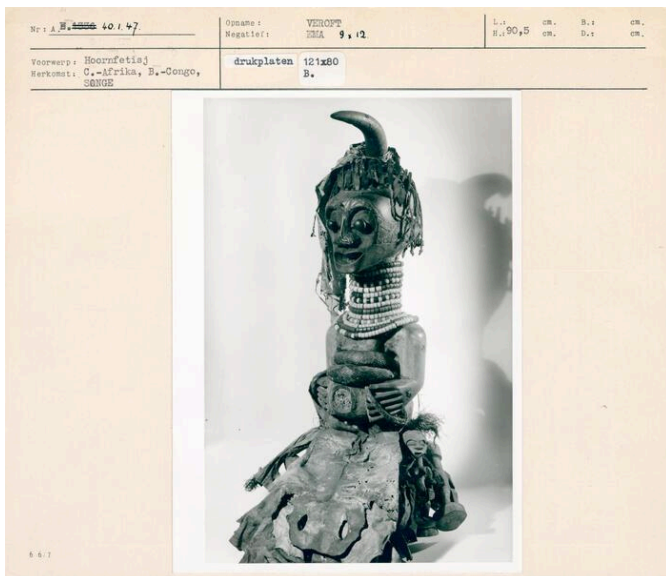
Nr. : A.E. 40.1.47	Voorwerp: <u>Houtplastiek: beeld</u> L. : cm B. : cm t. : 90,5 cm D. : cm
STAD ANTWERPEN OUDHEIDKUNDIGE MUSEA Etnografisch Museum	Beschrijving: Staande houten tweeslachtige mensenfiguur; gelaat bedekt met koperplaten; op het hoofd een kapsel uit ijzeren pinnen alsook een met voden omklede hoorn; snoeren met glaskralen om de hals; holte in de buik, opgevuld met magische stof; buik omkleed met slangenvel; aan de armen zijn 2 kleine figuren (1 mannelijk, 1 vrouwelijk) gebonden, die eveneens magische stof bevatten; rond de benen stukken raffiaweefsel en dierenvelen.
Herkomst: Afrika	- Gegevens in nummerdossier : Heeft toebehoord aan Kolemoïna, feticheur en chef van de stam der Basongomeno (die ter dood veroordeeld werd omdat hij 17 personen vergiftigd had). Gekregen te Lusambo in december 1923.
Gebied: Centraal	Verwijzingen: R. Wassing; L'art de l'Afrique noire, p.246, cat.22.- Fraser, D.: Primitive art, p.67,afb.27.- The World Book Encyclopedia, p.206, n (in dr-dossier).- U. Klever : Handbuch der afrikanischen Kunst, blz. 153, pl. IX.
Stam: <u>SONGYE</u>	Literatuur:
Lokaleit: ☐	
Datering: ☐	
Auteur: ☐	
Refer: ☐	
Dos. naam ☐ Foto ☐ Neg. ☐	
Dos. Nr. ☐ Diap. ☐	
Tentoong. ☐ Drukpl. ☐	
Verwerving: Legaat OSTERRIETH	Toestand: Dierenvelen door insecten aangevreten.
Datum: 1940	Behandeling
Paraaf: ☐	

Museumsteekkaart Songye-krachtbeeld.

© MAS-Archief, Antwerpen

aan Kolemoina, feticheur en chef van de stam der Basongomeno (die ter dood veroordeeld werd omdat hij 17 personen vergiftigd had). Gekregen te Lusambo in december 1923.”

Zo omschrijft een museumfiche uit 1940 van het Antwerpse Vleeshuis (een voorloper van het MAS - Museum aan de Stroom) het ‘krachtbeeld van SongoMeno-chef Nkolomonyi’, zoals het vandaag bekend is. Binnen de MAS-collectie is het een van de 106 cultuurvoorwerpen toegeschreven aan kunstenaars uit de Songye-gemeenschap. De kunst van deze Congolese cultuurgroep behoort tot de bekendste kunst uit Centraal-Afrika, en was een van de voornaamste doelwitten van de agressieve koloniale verzameldrift.

Museumsteekkaart Songye-krachtbeeld.

© MAS-archief, Antwerpen.

Houten krachtbeelden of *mankishi* werden door een rituele specialist (een *nganga*, door de Belgische koloniale macht ook wel een ‘féticheur’ genoemd) ingezet om te bemiddelen met bovennatuurlijke machten. De specialist geeft het beeld spirituele kracht door de holtes van het beeld te vullen met organisch en mineraal materiaal. Het krachtbeeld is een onmisbaar ritueel en ceremonieel instrument, dat de

gemeenschap beschermt tegen gevaar. Het belang ervan maakt een legitieme overdracht van het krachtbeeld van Nkolomonyi aan de koloniale macht in 1923 des te onwaarschijnlijker.

Sinds eind 2025 maakt het beeld deel uit van de vaste expo *Vracht* in het MAS. De tentoonstelling neemt je mee in de geschiedenis van de Antwerpse zeevaart en wereldhandel, inclusief de koloniale tijd. Het krachtbeeld van Nkolomonyi, van oudsher beladen met magische kracht, kreeg in het museum een nieuwe, hedendaagse lading. Het werd het onderwerp van een van de allereerste

diepgaande herkomstonderzoeken naar objecten die tijdens de koloniale periode uit Congo zijn meegenomen en aan een Vlaamse collectie zijn toegevoegd.

Het herkomstonderzoek begon al in 2019, ter voorbereiding van de tijdelijke tentoonstelling *100 x Congo. Een eeuw Congolese kunst in Antwerpen*. Met de expo, gecureerd door conservator van de Afrikacollectie Els De Palmaer en politicologe Nadia Nsayi, schonk het museum voor het eerst aandacht aan roofkunst. Na afloop waren nog heel wat vragen over het krachtbeeld in de collectie van het MAS onopgelost.

Wie was Nkolomonyi? Wat waren de omstandigheden voor zijn terdoodveroordeling? En in welke context kwam zijn beeld in het bezit van de Belgische kolonisator?

Donatien Dibwe dia Mwemba bekijkt Songye-beelden in het museumdepot Hessenhuis tijdens een werkbezoek aan het MAS, Antwerpen, 20 maart 2023

© Els De Palmaer

OVER HERKOMST EN TOEKOMST

Het primaire onderzoek kreeg daarom een vervolg, onder leiding van Els De Palmaer, professor Donatien Dibwe dia Mwemba en Bram Cleys. Het MAS deed met een projectsubsidie van de Vlaamse gemeenschap herkomstonderzoek naar drie Congolese sleutelstukken: naast het krachtbeeld ook twee zeldzame smeedijzeren Kuba-beeldjes en een Hemba-voorouderbeeld. Het onderzoek was deel van een breder ‘hersteltraject’ dat ook een dialoog over de actuele waarde en de toekomst van de Afrika-collectie inhield. Het resultaat is de publicatie *Over herkomst en toekomst*, online gratis te vinden op de website van het MAS.

De herkomstonderzoekers doken in de koloniale archieven in Brussel. Daar vonden ze aanwijzingen, maar tegelijk moesten ze de archiefstukken enorm kritisch benaderen vanwege hun onmiskenbaar ‘superieure’, witte perspectief. “Die

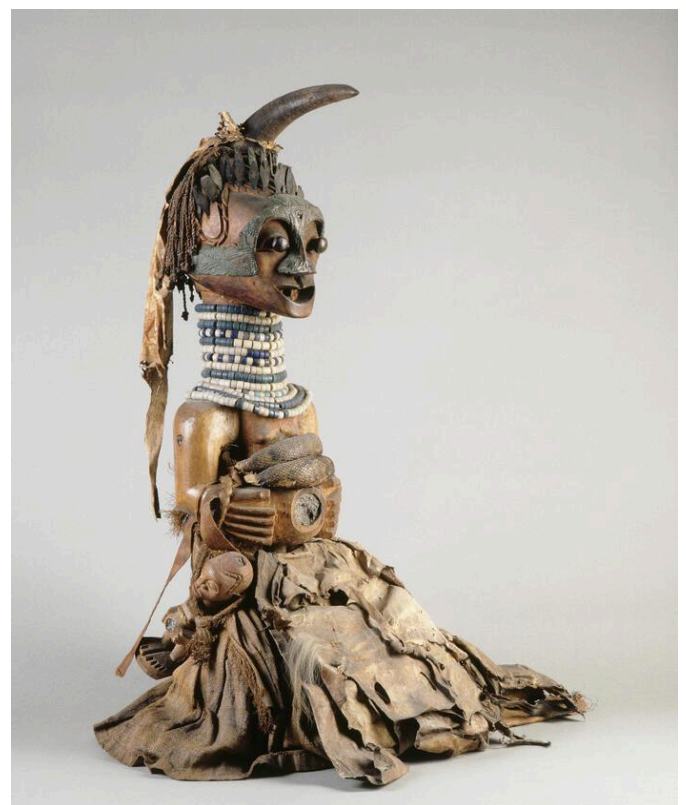
Vitrine van de Afrikaanse afdeling in het voormalige Etnografisch Museum, met het krachtbeeld (nkishi) van chef Nkolomonyi (linksboven), 1988. MAS, Antwerpen.

© Bart Huysmans & Michel Wuyts

documenten zijn natuurlijk geschreven vanuit het standpunt van een koloniale ambtenaar”, zegt De Palmenaer. “Je moet het je inbeelden: de gewestbeheerders die rapporten moesten schrijven waren soms nog jonge mannen, die in een cultuur terechtkwamen die ze niet begrepen. Ze konden de functie van beelden of de positie van de chef moeilijk inschatten.”

Om dicht bij de werkelijkheid te komen, werden schriftelijke bronnen vergeleken met orale getuigenissen. Om die mondelinge geschiedenissen te verzamelen, zond professor Dibwe dia Mwembu enquêteurs uit naar de betrokken gemeenschappen. Zij zochten uit wat individuele getuigen zich nog herinnerden en wat er vandaag nog leeft in het collectieve geheugen – verrassend veel, zo bleek.

Uit het onderzoek naar het krachtbeeld kwamen vele, gelaagde verhalen naar boven. Om zijn gezag te versterken zou Nkolomonyi beroep gedaan hebben op het krachtbeeld van Mutombo Mukumbele, een Songye-hoofdman en invloedrijk ritueel specialist. Dat Nkolomonyi 17 personen vergiftigde, zoals op de museumfiche genoteerd werd, staat niet vast. Wel dat hij in 1923 stierf na een confrontatie met de koloniale overheid. Het beeld werd vervolgens in beslag genomen door gewestbeheerder Jean Demeur. Die had in zijn gewest de opkomst van

Songye-krachtbeeld (*nkishi*) in het bezit van Songo Meno-chef Nkolomonyi, begin 20e eeuw, niet-geïdentificeerd hout, plantaardige vezels, stukken zoogdieren- en reptielenhuid (*Python sebae*), glaskralen, koper, ijzer, raffia, buffelhoorn, menselijke maaltanden, 90,5 × 63 × 58 cm. MAS, Antwerpen,

een nieuwe divinatiepraktijk met
bijhorende objecten vastgesteld.

Reden tot nervositeit voor een
gewestbeheerder in een tijd van
verzet tegen de koloniale overheid. Daarna kwam het beeld in het bezit van Paul
Osterrieth, de jongste telg van een Antwerpse handelaarsfamilie met plantages in
Belgisch-Congo. Hij bewaarde het als een pronkstuk in zijn persoonlijke collectie,
die zeer bekend was in Antwerpse kunstkringen. Na zijn overlijden in 1939, schonk
zijn familie het beeld aan het Museum Vleeshuis, een van de voorlopers van het
MAS.

Veel details over de oorsprong van het beeld en de inbeslagname blijven in
nevelen gehuld. Maar zelfs als die inbeslagname de koloniale wetgeving volgde,
kan hier alleen maar sprake zijn van een gedwongen overhandiging. Voor het MAS
bestaat er dan ook geen twijfel: dit is roofterkunst. De onderzoekers rekenen daarbij
niet enkel strikte roof tot 'onrechtmatige verwerving': in een context van
structurele ongelijkheid kan ook een verkoop of schenking gekenmerkt worden
door dwang.

Maarten Vanden Eynde, *Return*

NIEUWE LADING

Niet alleen musea kunnen aan een
betekenisvol beeld nieuwe lagen
toevoegen, kunstenaars doen dat
ook. In zijn solo-expo *Hoaxing
Histories* in de Brusselse galerie
Meessen, bevraagt Maarten Vanden
Eynde het Belgische koloniale
verleden. Hij toont er met *Return* een
recent Songye-beeld.

Vanden Eynde bedekte het beeld
met een dikke laag postzegels en

luchtvrachtlabellen uit de collectie van zijn overleden grootvader, die postbode was. De zegels verwijzen

tegelijk naar de netwerken die de handel in roofoorlogen mogelijk maakten, en naar de veel te trage inspanningen om geroofde Congolese cultuurvoorwerpen terug te geven. *Return* is een dubbelzinnig werk: het beeld staat onder een glazen stolp, maar is verre van inert. Het blijft bezielend, vervuld van kracht – ook vandaag.

In het derde OKV-nummer van dit jaar, dat verschijnt halfweg juni, brengt Celine De Geest een grote reportage over roofoorlogen en de koloniale erfenis van de Vlaamse musea.

Hoaxing Histories met werk van Maarten Vanden Eynde loopt nog tot en met 2 mei in Galerie Meessen, Abdijstraat 2a in 1000 Brussel.

Celine De Geest

Celine De Geest is een schrijver en redacteur met een hart voor cultuur. Sinds 2017 schrijft ze over kunst en erfgoed. Ze werkt momenteel bij Visit Leuven en was eerder actief bij M Leuven, COLLECT, Film Fest Gent en Bozar. Celine studeerde taal- en letterkunde aan de Universiteit Gent en woont in Brussel.

[Meer van deze auteur](#)